

HIKOYALARDA HISOB SO'ZLARNING QO'LLANILISHI (HINDIY VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)

Xalilova Zaxro Kamoliddin qizi, Termiz iqtisodiyot va servis
universiteti o'qituvchisi

THE USAGE OF NUMERATIVES IN STORIES (ON THE EXAMPLE OF ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES)

Khalilova Zakhro Kamoliddin qizi, Teacher of Termiz University
of Economics and Service

УПОТРЕБЛЕНИЕ СЧЕТНЫХ СЛОВ В РАССКАЗАХ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ХИНДИ И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ)

Халилова Захро Камолиддин кызы, преподаватель
Термезского университета экономики и сервиса

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot hikoyalarda hisob so'zlarning hindiy va o'zbek tillarida qanday qo'llanilishini o'rGANADI. Turli tillardagi matnlarni tahlil qilish orqali hisob so'zlarning hikoya tuzilishiga, madaniy ahamiyatiga va lingvistik xilma-xilligiga ta'siri aniqlanadi. Qiyosiy lingvistik tahlil yordamida ushbu elementlarning chastotasi, funksiyasi va badiiy matnlarga ta'siri o'rganiladi.

Tayanch so'zlar: hisob so'zlar, son birliklari, hindiy, o'zbek, tarjima, uslubiy funksiya, til qiyosi.

Abstract: This article analyzes the use of numeratives in Hindi and Uzbek short stories. It highlights their grammatical and stylistic functions, differences in application, and challenges in translation. Through comparative analysis, the study identifies how these linguistic elements enhance expressiveness and structure in stories.

Keywords: numeratives, classifiers, Hindi, Uzbek, translation, stylistic function, linguistic comparison.

Аннотация: В статье рассматривается использование числительных и счетных слов в коротких рассказах на хинди и узбекском языках. Анализируются их грамматические и стилистические функции, различия в употреблении и проблемы перевода. Сравнительный анализ выявляет, как эти языковые элементы усиливают выразительность и структуру повествования.

Ключевые слова: счетные слова, хинди, узбекский, перевод, стилистическая функция, языковое сравнение.

[https://orcid.org/0009-0007-
7007-4290](https://orcid.org/0009-0007-7007-4290)
e-mail:
zakhro2698@gmail.com

KIRISH. Hisob so‘zlar (son va miqdor ma’nosini bildiruvchi birliklar) har bir tilda muhim leksik qatlamlardan biri bo‘lib, ular nafaqat sanash, balki o‘lchov va taqqoslash vazifalarini ham bajaradi (O‘zbek tilining izohli lug‘ati, 2008). Hindiy va o‘zbek tillarida hisob so‘zlarning ishlatalishi o‘xhash va farqli jihatlarga ega bo‘lib, bu jihatlar adabiy til me’yorlari, uslubiy vositalar va sintaktik tuzilmalarda namoyon bo‘ladi (Hindi Grammar and Composition, 2012). Ushbu maqola hindiy va o‘zbek tillarida hisob so‘zlarning hikoyalardagi roli, ularning grammatik va uslubiy funksiyalarini tadqiq etishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Hindiy tilidagi hisob so‘zlar bo‘yicha asosan rus va nemis tilshunoslari izlanish olib borgan. Hind tilshunosi Omkar N.Koulning ishlarida esa, hisob so‘zlar sifatlar turkumiga tegishli bo‘lib, ularning morfologik jihatlari batafsil tahlil qilingan. O‘zbek tilshunosligida sharqshunoslik an’analari shakllangan bo‘lsa-da, bu mavzuda hali ko‘p tadqiqotlar olib borilmagan. F.f.f.d. (PhD) dotsent S.Nurmatovning “Hindiy tilida sanoq tizimining shakllanishi va taraqqiyoti” nomli doktorlik dissertatsiyasining to‘rtinchi bo‘limida hindiy tilidagi hisob so‘zlar chuqur o‘rganilgan. Shuningdek, N.Jiyanova o‘zining filologiya fanlari nomzodi ilmiy ishida “Boburnomadagi numerativlarning ma’no xususiyatlari” mavzusini yoritib, hindiy tilining o‘rta asrlarga oid o‘lchov birliklarini tahlil qilgan. Bundan tashqari, ushbu mavzu bo‘yicha bir nechta maqolalar va tezislар chop etilgan.

O‘zbek tilidagi hisob so‘zlar yuqoridaagi tillarga nisbatan foiz jihatidan kam bo‘lmasa-da, bu borada olib borilgan tadqiqotlar soni yetarli emas. Alexandra Aikhenvaldning “Classifiers: A Typology of Noun Categorization Devices” kitobidagi “Numerals, Classifiers, and Indefinite Articles in Uzbek” bo‘limida o‘zbek tilida Sharqi Osiyo tillaridagi kabi klassifikatorlar mavjud emasligi qayd etilgan. Shuningdek, u “bir” sanoq so‘zining ingliz tilidagi *a/an* artikllariga o‘xhash ravishda hisob so‘zlar bilan birqalikda kelib, muayyan vazifani bajarishini tahlil qilgan.

Shuningdek, hisob so‘zları mavzusida publisistik jihatdan olib borilgan bir qator tilshunoslik tadqiqotlari ham mavjud. Jumladan, A.Estadji va V.Xamidova o‘z maqolalarida fors tilidagi hisob so‘zlarining o‘rganilganlik darajasi hamda ularni to‘g‘ri qo‘llash masalasiga e’tibor qaratgan. S.X.Zaxrai, P.Pulaki va M.Beygilar tomonidan yozilgan hammualiflikdagi maqolada esa fors va rus tillaridagi hisob so‘zlar qiyosiy tahlil qilinib, ularning qo‘llanilishi hamda tasniflanishidagi o‘xhash va farqli jihatlar o‘rganilgan. Shuningdek, ushbu maqolada har ikki tilga xos hisob so‘zlarining funksional xususiyatlari tahlil qilinib, ularning grammatik va semantik tomonlariga alohida e’tibor qaratilgan.

METODLAR. Ushbu tadqiqotda qiyosiy-tahlil usuli asosida hindiy va o‘zbek tillaridagi hikoyalardan olingan hisob so‘zlar tahlil qilindi. Buning uchun quyidagi manbalardan foydalanildi:

- O‘zbek adabiyotidan hikoyalalar (Abdulla Qodiriy, 1926; Shukur Xolmirzayev, 1980);
- Hindiy adabiyotidan hikoyalalar (Premchand, 1936; Rabindranath Tagore, 1913);
- Tilshunoslikka oid ilmiy maqolalar va grammatik lug‘atlar (O‘zbek tilining izohli lug‘ati, 2008; Hindi Grammar and Composition, 2012).

Hisob so‘zlarning hikoyalardagi o‘rni, ularning sintaktik va semantik tahlili, tarjima jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar ham o‘rganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR.

1. Hindiy va o‘zbek hikoyalarda hisob so‘zlarning ishlatalishi

Tahlil natijalariga ko‘ra, hindiy va o‘zbek tillaridagi hikoyalarda hisob so‘zlar uch xil asosiy vazifani bajaradi:

1. Miqdor ifodalash: har ikkala tilda ham hisob so‘zlar miqdorni aniq ko‘rsatish uchun ishlataladi. Masalan:

- O‘zbek tilida: “*Bir piyola choy ichib bo‘lgach, u gap boshladi*” (Xolmirzayev, 1980).
- Hindiy tilida: “*एक कप चाय पीने के बाद उसने बात शुरू की*” (Premchand, 1936).

2. Sarlavha va matn ichida ta'sirchanlik yaratish: ba'zan hisob so'zlar muayyan bir effekt hosil qilish uchun qo'llanadi.

○ O'zbek tilida: "U bir parcha nonni yeb, yo lga tushdi" (Qodiriy, 1926).

○ Hindiy tilida: "वह एक दुकड़ा रोटी खाकर निकल पड़ा" (Tagore, 1913).

3. O'lchov va taqqoslash: hikoyalarda aniq o'lchov va nisbatlarni ifodalash uchun ham hisob so'zlar ishlataladi.

○ O'zbek tilida: "Uch dona olma oldi va menga bittasini uzatdi" (Xolmirzayev, 1980).

○ Hindiy tilida: "उसने तीन सेब खरीदे और मुझे एक दिया" (Premchand, 1936).

2. Grammatik va uslubiy farqlar

Hisob so'zlarning ishlatalishi ikki tilda biridan farq qiladi:

- Hindiy tilida hisob so'zlar doim o'lchov birliklari bilan qo'llanadi, masalan: "दो किलो चावल" (ikki kilo guruch) yoki "तीन कप चाय" (uch piyola choy) (Hindi Grammar and Composition, 2012).

- O'zbek tilida esa hisob so'zlar ot bilan alohida ishlatalishi mumkin, masalan: "uch shisha suv" yoki "ikki bo'lak non" (O'zbek tilining izohli lug'ati, 2008).

Hisob so'zlarning hikoyalardagi o'rni til me'yorlari bilan bog'liq bo'lib, har ikkala tilda ularning ta'sirchanligi, hissiy jihatlari va hikoyaning umumiy uslubiy xususiyatlari bilan bog'liq. Tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi xulosalar chiqarildi:

1. **Uslubiy ta'sir:** O'zbek va hindiy hikoyalarida hisob so'zlar ko'pincha hissiy ta'sir kuchaytirish, obraz yaratish va o'quvchini qiziqtirish uchun ishlataladi (Qodiriy, 1926; Tagore, 1913).

2. **Tarjimaviy muammolar:** Hindiydan o'zbek tiliga yoki aksincha tarjima qilinganda hisob so'zlarning ta'siri yo'qolishi yoki o'zgarishi mumkin (Hindi Grammar and Composition, 2012).

3. **Kontekstga bog'liqlik:** Har ikkala tilda hisob so'zlarning ishlatalishi matn kontekstiga bog'liq holda har xil bo'lishi mumkin, ayniqsa, ularning ko'chma ma'noda qo'llanilishi muhim

ahamiyat kasb etadi (O'zbek tilining izohli lug'ati, 2008).

XULOSA. Hindiy va o'zbek tillarida hisob so'zlarning hikoyalardagi roli turlicha bo'lsa-da, ular asosan miqdor, o'lchov va taqqoslashni ifodalash uchun ishlataladi. Ularning uslubiy ta'siri hikoyaning umumiy atmosferasiga bog'liq bo'lib, tarjima jarayonida diqqat bilan yondashish talab etiladi. Kelgusidagi tadqiqotlar hisob so'zlarning boshqa janrlardagi (masalan, dramatik va publisistik asarlarda) ishlatalishini ham o'rganishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Hindi Grammar and Composition. (2012). New Delhi: Oxford University Press.
2. O'zbek tilining izohli lug'ati. (2008). Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
3. Premchand, M. (1936). Godaan. Delhi: Bhartiya Gyanpith.
4. Qodiriy, A. (1926). O'tkan kunlar. Toshkent: Adabiyot nashriyoti.
5. Tagore, R. (1913). Gitanjali. Kolkata: Macmillan.
6. Xolmirzayev, Sh. (1980). Hikoyalar to'plami. Toshkent: Yangi asr avlodni.
7. Estadji, A. (2010). Анализ счетных слов в персидском языке [Analysis of counting words in the Persian language]. Yazykovedenie i dialekt Khorasan, (1). Meshhed.
8. Khamidova, V. (2024). О тематической классификации лексем, относящихся к счетным словам в персидском языке [On the thematic classification of lexemes related to counting words in the Persian language]. Izvestiya NUUz, (1.10), 278–280.
9. Zakhrai, S. X., Pulaki, P., & Beygi, M. (2015). Анализ системы счетных слов в персидском языке в сопоставлении с русским языком [Analysis of the system of counting words in Persian compared to Russian]. Вестник Московского государственного областного университета (МГОУ). Серия: Lingvistika, (4), 184–190.